

MAKTAB O'QUVCHILARIDA AGRESSIV XULQ-ATVORNI OLDINI OLISHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O'RNI

Fayzullayev Alijon Abdullayevich

Buxoro viloyati Qorako'l tumani

10-umumiy o'rta ta'lim maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvorning kelib chiqish sabablari, uning psixologik va ijtimoiy omillari hamda ushbu holatning ta'lim jarayoni va o'quvchi shaxs rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Agressiv xulqning namoyon bo'lish shakllari sifatida tajovuzkorlik, impulsiv harakatlar, nizoli vaziyatlarda keskin munosabat bildirish va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar yoritiladi. Shuningdek, maqolada maktab psixologik xizmatining agressiv xulqni erta aniqlash, uning oldini olish va korreksiyalashdagi o'rni alohida ko'rib chiqiladi. Individual va guruh psixologik maslahatlar, trening mashg'ulotlari, emotsional zo'riqishni kamaytirish usullari hamda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy psixologik yondashuvlarning samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari psixologik xizmatning tizimli faoliyati o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish, agressivlik darajasini kamaytirish va sog'lom maktab muhitini yaratishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: agressiv xulq, tajovuzkorlik, psixologik xizmat, maktab psixologi, emotsional nazorat, xulq-atvor korreksiyasi, ijtimoiy moslashuv, stress, konflikt, psixologik profilaktika, o'quvchilar, trening, kommunikatsiya ko'nikmalari, maktab muhiti, psixologik yordam.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, balki ularning shaxs sifatida sog'lom psixologik rivojlanishini ta'minlash ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Maktab muhitida o'quvchilarning xulq-atvori, emotsional holati va ijtimoiy munosabatlari ularning umumiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarda uchraydigan agressiv xulq-atvor muammosi bugungi kunda pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb masalalaridan biri sifatida e'tiborga olinmoqda. Agressiv xulq-atvor — bu shaxsning o'z noroziligini, g'azabini yoki ichki ziddiyatlarini boshqalarga nisbatan tajovuzkor harakatlar, keskin munosabat yoki zarar yetkazishga qaratilgan xatti-harakatlar orqali ifodalashidir. Maktab yoshidagi bolalarda agressivlikning namoyon bo'lishi turli shakllarda kuzatilishi mumkin: tengdoshlar bilan nizolar, jismoniy yoki verbal tajovuz, qo'pollik, o'qituvchilarga nisbatan hurmatsiz munosabat va ijtimoiy qoidalarni buzish kabi holatlar shular jumlasidandir. Bunday xulq-atvor

nafaqat o'quvchining o'ziga, balki butun sinf jamoasining psixologik muhitiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agressiv xulqning kelib chiqishiga bir qator psixologik, oilaviy va ijtimoiy omillar sabab bo'ladi. Jumladan, oiladagi tarbiya uslubi, ota-onalar o'rtasidagi nizolar, e'tiborsizlik yoki haddan tashqari qat'iy nazorat, tengdoshlar bilan munosabatlardagi muammolar, shuningdek, ommaviy axborot vositalari va raqamli muhitning salbiy ta'siri muhim omillar sifatida qayd etiladi. Bundan tashqari, o'quvchining emotsional barqarorligi pastligi, stressga chidamsizligi va o'zini ifoda etish ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham aggressiv xulqning paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Maktab psixologik xizmati o'quvchilarda aggressiv xulqning oldini olish va uni kamaytirishda muhim o'rin egallaydi. Psixolog tomonidan olib boriladigan diagnostik ishlar, individual va guruhli maslahatlar, korreksion treninglar hamda profilaktik dasturlar o'quvchilarning emotsional holatini barqarorlashtirishga, ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga va ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, psixologik xizmatning o'qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorligi bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi. Mazkur maqolaning maqsadi maktab o'quvchilarida aggressiv xulqning kelib chiqish sabablarini tahlil qilish, uning oldini olishda psixologik xizmatning o'rnini yoritish hamda samarali psixologik yondashuv va usullarni ilmiy asosda ko'rib chiqishdan iboratdir. Shu orqali o'quvchilarda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish va ijobiy xulq-atvorni rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism

Maktab o'quvchilarida aggressiv xulq-atvor bugungi ta'lim muhitida uchraydigan dolzarb psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Agressiv xulq shaxsning ichki emotsional zo'riqishi, norozilik, g'azab yoki frustratsiya holatlarini boshqalarga zarar yetkazish, keskin munosabat bildirish yoki tajovuzkor harakatlar orqali ifodalashidir. Agressivlikning paydo bo'lishi bir nechta omillar bilan bog'liq. Psixologik omillarga emotsional barqarorlikning pastligi, o'zini nazorat qilish ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi, stress va xavotir darajasining yuqoriligi kiradi. Oilaviy omillar sifatida esa ota-onalar o'rtasidagi nizolar, bolaga nisbatan befarqlik yoki haddan tashqari qattiqqo'llik, shuningdek, noto'g'ri tarbiya uslublari aggressiv xulqning shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Ijtimoiy omillar ichida esa tengdoshlar bilan nizolar, maktabdagi noqulay muhit, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kontentning ta'siri alohida o'rin tutadi. Agressiv xulq turli shakllarda namoyon bo'ladi. U jismoniy agressiya (urishish, turtish), verbal agressiya (haqorat, qo'pol so'zlar), shuningdek, bilvosita agressiya (ig'vo, nizolarni kuchaytirish, ijtimoiy izolyatsiya) ko'rinishida bo'lishi mumkin. Ayrim hollarda aggressiv xulq yashirin shaklda ham namoyon bo'lib, o'quvchi ichki noroziligini passiv qarshilik yoki dars jarayoniga befarqlik orqali ifodalaydi. Maktab psixologik xizmati aggressiv xulqni erta aniqlash va uni bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega. Psixologik xizmatning asosiy

vazifalaridan biri o'quvchilarning emotsional holatini o'rganish, xavf guruhiga kiruvchi bolalarni aniqlash va ularga individual yondashuvni tashkil etishdir. Diagnostik metodlar, kuzatuv, testlar va suhbatlar orqali o'quvchilarning xulq-atvor xususiyatlari tahlil qilinadi.

Profilaktik yo'nalishda psixolog tomonidan treninglar, psixoedukatsion mashg'ulotlar va guruhii ishlanmalar olib boriladi. Ushbu mashg'ulotlar o'quvchilarda emotsiyalarni boshqarish, konfliktli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal qilish, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va o'zini anglash darajasini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, "emotsiyalarni boshqarish", "nizolarni tinch hal etish" va "ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish"ga qaratilgan treninglar agressiv xulqni kamaytirishda samarali hisoblanadi.

Korreksion ishlarda kognitiv-xulqiy yondashuv muhim o'rin tutadi. Bu yondashuv o'quvchining salbiy fikrlash stereotiplarini aniqlash va ularni ijobiy, konstruktiv fikrlar bilan almashtirishga asoslanadi. Masalan, "meni hurmat qilishmayapti" degan fikr o'rniga "men o'zimni to'g'ri ifoda etishim kerak" degan fikr shakllantiriladi. Bu jarayon o'quvchining ichki nazoratini kuchaytiradi va impulsiv xatti-harakatlarni kamaytiradi. Shuningdek, relaksatsiya texnikalari va stressni kamaytirish usullari ham agressivlikni pasaytirishda muhim rol o'ynaydi. Chuqur nafas olish mashqlari, mushaklarni bo'shashtirish, vizualizatsiya va mindfulness texnikalari o'quvchining emotsional zo'riqishini kamaytiradi va xotirjamlikni oshiradi. Natijada o'quvchi nizoli vaziyatlarda agressiv reaksiyaga emas, balki ongli va boshqariladigan xatti-harakatga moyil bo'ladi. Oila bilan hamkorlik agressiv xulqni oldini olishning muhim omillaridan biridir. Ota-onalar farzand bilan ochiq muloqot o'rnatishi, unga nisbatan hurmat va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratishi lozim. Maktab psixologining o'qituvchilar bilan hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar o'quvchining xulqidagi o'zgarishlarni erta aniqlashi va psixologga murojaat qilishi orqali muammo chuqurlashib ketishining oldi olinadi. Shuningdek, ijobiy sinf muhitini yaratish, rag'batlantirish va adolatli munosabat agressiv xulqni kamaytirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, maktab o'quvchilarida agressiv xulqni kamaytirish va oldini olishda psixologik xizmatning tizimli va kompleks yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Diagnostika, profilaktika, korreksiya va maslahat berish yo'nalishlarining uyg'unligi o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish, emotsional barqarorlikni oshirish va sog'lom maktab muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvorning oldini olish bugungi ta'lim tizimida muhim psixologik-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Agressiv xulq nafaqat o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, balki sinf jamoasidagi psixologik muhitni buzadi, o'quv jarayonining samaradorligini pasaytiradi va ijtimoiy moslashuv jarayonini qiyinlashtiradi. Shu

sababli ushbu muammoni erta aniqlash va tizimli ravishda bartaraf etish dolzarb ahamiyatga ega. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, agressiv xulqning shakllanishida psixologik, oilaviy va ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Emotsional barqarorlikning pastligi, stressga chidamsizlik, oiladagi noto'g'ri tarbiya uslublari hamda ijtimoiy muhitning salbiy ta'siri o'quvchilarda tajovuzkor xatti-harakatlarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Shu bois mazkur muammoni hal etishda kompleks yondashuv zarur bo'lib, unda maktab, oila va psixologik xizmat hamkorligi muhim o'rin tutadi. Maqolada ko'rib chiqilgan psixologik xizmatning diagnostika, profilaktika, korreksion va maslahat berish yo'nalishlari agressiv xulqni kamaytirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Kognitiv-xulqiy yondashuv, relaksatsiya texnikalari, emotsional boshqaruv mashqlari, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan treninglar o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu usullar o'quvchilarning o'zini anglash darajasini oshiradi, konfliktli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradi hamda emotsional barqarorlikni mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.